

Razmišljanje o knjigi Andreja Uleta »Osnovna filozofska vprašanja sodobne logike« – CZ

Križišče filozofije in matematike

Pred kratkim je pri Cankarjevi založbi v okviru zbirke »Misel in čas« izšla knjiga dr. Andreja Uleta »Osnovna filozofska vprašanja sodobne logike«. Obsežna razprava v obliki trojne monografije obravnava filozofske oziroma logične sisteme treh mislecev, ki veljajo za utemeljitelje sodobne formalne logike: *Gottloba Fregeja, Bertranda Russella in Ludwiga Wittgensteina*. Ule razvije misel, da so ti trije slavni logiki sledili drug drugemu v nekakšnem dialektičnem zaporedju, ki kulminira v logičnem atomizmu L. Wittgensteina. Osrednji problemski sklop knjige pa je odnos med logiko kot formalno (lahko rečemo tudi: matematično) disciplino in filozofijo.

O Uletovi knjigi lahko govorimo skoraj v samih presežnikih: za slovensko filozofijo, zlasti za njeno logično-analično smer, je to izjemno delo, tako po svoji miselni globini kakor tudi po metodološki temeljitosti in didaktični jasnosti, pa ne nazadnje tudi po obsežnosti (skoraj 500 strani). Knjiga se odlikuje tudi po tem, da vsebuje na koncu slovarček najpomembnejših izrazov sodobne logike, obsežen register literature in zanimive opombe, ki še dodatno poglobijo in razširijo tematiko glavnega dela teksta. Ule v svojem delu sistematično in strokovno dosledno predstavi tri omenjene mislece, tako da bo knjiga tudi dragocen učbenik za visokošolski študij filozofije, predvsem pa logike kot ene izmed njenih temeljnih disciplin. Najprej bom poskusil na kratko predstaviti Uletov pristop k Fregeju, Russellu in Wittgensteinu, potem pa spregovoriti o širši problematiki v zvezi z mestom in vlogo sodobne logike v matematiki in filozofiji.

je, posebej se ustavi pri njenih glavnih témah: teoriji opisov kot »moderni logični obnovitvi Occamove britve« (165), problematiki »idealnega« simbolnega jezika (216–219), teoriji »logičnih tipov« (221 in dalje), ki je povezana s problematiko logičnih paradoksov in s samo-nanašanjem določenih simbolnih izrazov (znameniti »Russellov paradoks«), v zadnjem poglavju drugega dela knjige pa Ule obravnava problematiko logičnega atomizma in Russellovo koncepcijo filozofije kot »védenja, ki ni nujno, temveč kvečjemu lahko resnično« (246). Vzporedno z obravnavanjem Russellovih teorij pa Ule razvija primerjavo Russellove in Wittgensteinove filozofije. Že v uvodu, kjer avtor povzame glavni miselni tok svoje obširne študije, pravi o tej primerjavi sledeče: »Wittgensteinu filozofska vsebina logičnih doktrin ni bila več opora logike, na katero pristanemo, ko ne moremo več dalje (v primeru Fregeja je bil to metafizični idealizem smislov in pomenov, v primeru Russella empiristična teorija spoznanja). Filozofija sama postane pri Wittgensteinu delo logične

razmahom sodobne formalne logike, pa Ule vidi novo in hkrati v nekem smislu popolnejšo obliko »apriornega védenja«.

Takole pravi: »Nemara šele pri Wittgensteinu transcendentalna metoda in analiza postavlja zanjo edino pravo vprašanje, vprašanje po možnosti stavka sploh, po možnosti smiselnega izraza in v tem okviru šele tudi o možnosti izkustva.« (267) Ta Uletova teza je sicer problematična, vendar pa je zanimiva in daje plodno izhodišče za razpravo o vlogi logike pri apriornem (transcendentalnem) spoznavanju sveta. Problematična je zato, ker iz nje posredno sledi, da je sodobna formalna logika s svojimi matematiziranimi strukturami in funkcijami nekakšen apriori jezika in – 'preko' jezika – tudi »vsakega možnega izkustva«. Če kantovski pojem »možnega izkustva« omejimo na znanstveno izkustvo, potem zgornja teza verjetno drži.

Ostane pa seveda vprašanje, kaj je z »neznanstvenim« izkustvom (in njemu pripadajočimi 'jezikovnimi praksami'), kamor bržkone spada tudi filozofsko »izkustvo« (jezik), da ne govorimo o pesniškem, umetniškem, »življenjskem« itd. Kant je bil glede transcendentalne opredelitve pojma »možnega izkustva« vendarle precej širši od avtorja »Filozofsko-logičnega traktata« (zgodnjega Wittgensteina, naslednikov, logičnih pozitivistov Dunajskega krožka.

S tem razmišljanjem, ki se nam poraja ob branju Uletove knjige, se odpira široka problematika v zvezi s 'statusom' sodobne formalne (kot mnogi pravijo: matematične) logike. Dejstvo je, da sodobna logika, ki so jo na začetku našega stoletja utemeljili Frege, Russell in Wittgenstein, postaja vedno bolj matematična – tako po obliki kakor tudi po 'vsebini'. Mnogi matematiki jo štejejo izključno v domeno svoje 'kraljice znanosti': logika matematikom pomeni bodisi temeljno matematično disciplino, ki raziskuje osnove matematike, bodisi eno izmed matematičnih disciplin, sistem med drugimi formalnimi sistemi. Na takšno interpretacijo sodobne logike seveda filozofsko orientirani logiki ne pristajajo, kljub temu pa ostaja odprto vprašanje, kaj za filozofijo sodobna formalna logika sploh je. Pozitivistični optimizem Dunajskega krožka (in delno tudi Bertranda Russella), da bo s formalno analizo, ki jo sodobna logika omogoča, možno razpršiti »zablode stare metafizike in sploh vsake spekulacije« – ta pozitivistični optimizem se je v